

д-р Маја Геровска Митев,
Институт за социјална работа и социјална политика
Филозофски факултет, Скопје

СОЦИЈАЛНА ДИМЕНЗИЈА НА ЕКОНОМСКАТА КРИЗА: ПЕРЦЕПЦИИ НА ГРАЃАНИТЕ

РЕЗИМЕ

Написот се фокусира на ставовите на граѓаните, но, исто така, и на нивниот статус и пристапот на пазарот на трудот, социјалната заштита, образованието и здравството во текот на изминатите 12 месеци (вклучувајќи го периодот до септември 2009 година). Резултатите анализирани во рамките на оваа статија, се земени од квантитативната анкета реализирана од страна на агенцијата за истражување на мислењето „Рејтинг“, во периодот од 5 до 15 септември 2009 година. Анкетата, врз основа на стандардизираниот прашалник, вклучи 1.068 домаќинства врз основа на репрезентативен примерок од целокупното население во Македонија. Врз основа на квантитативната анализа, статијата покажува дека учеството на пазарот на трудот, кое веќе беше многу ниско пред кризата, уште повеќе се намали во текот на последните 12 месеци. Резултатите од студијата покажуваат дека 19% од испитаниците ја изгубиле својата работа во 2009 година. Перцепциите на граѓаните за социјалната заштита (социјална помош и пензии) покажуваат дека 70% од сите испитаници очекуваат дека ќе има негативно влијание од кризата. Статијата истакнува низок степен на користење социјалната помош (7% во 2009), како и низок степен на склоност кон социјална помош, како стратегија за справување во време на кризата. Влијанието на кризата врз образованието, како што е наведено од страна на мнозинството испитаници, кои

се, или кои имаат член кој посетува образование, придонесе кон зголемувањето на трошоците на домаќинствата за образование во изминатата година. Слично на тоа, посетувањето на училиште, исто така, е погодено, како резултат на скапото образование воопшто, како поради патните, така и од материјалните трошоци за учењето. Конечно, студијата покажува дека пристапот до здравствената заштита и осигурувањето не е универзален. Покрај тоа, мнозинството од испитаниците не е задоволно со здравственото обезбедување и укажува дека неформалните плаќања се единственото средство за квалитетна здравствена заштита.

Севкупната анализа во рамките на статијата ги покажува категориите чиј животен стандард и пристапот до основните социјални услуги се најмногу погодени со економската криза. Овие информации можат да служат како значаен показател во однос на повеќе насочена социјална политика, во периодот на економската криза.

Вовед:

Иако глобалните финансиски институции го означуваат крајот на финансиската криза во 2010 година, нејзините ефекти сè уште се очигледни. Економскиот пад предизвикан од финансиската криза од 2008/09 година има видливи последици врз индивидуалната благосостојбата на граѓаните, но, исто така, претставува предизвик за постојните јавни мерки за поддршка и нивната ефективност. Според тоа, од особен интерес за оваа статија се перцепциите на граѓаните за социјалната димензија на кризата. За таа цел, анализата ќе се фокусира на ставовите на граѓаните, но, исто

така, и на нивниот статус и пристап на пазарот на труд, социјалната заштита, образованието и здравството во текот на изминатите 12 месеци (вклучувајќи го периодот до септември 2009 година).⁴ Резултатите, анализирани во рамките на оваа статија, се земени од квантитативната анкета реализирана од страна на агенцијата за истражување на мислењето „Рејтинг“ во периодот од 5-15 септември 2009 година. Анкетата, врз основа на стандардизираниот прашалник, вклучи 1.068 домаќинства, врз основа на репрезентативен примерок од целокупното население во Македонија.

---

⁴ Оваа статија е дел од студијата водена во рамките на проект на Фондацијата „Фридрих Еберт“, наречен: „Влијанието на финансиската криза врз македонските домаќинства и поединци“. Проектот беше реализиран од страна на агенцијата РЕЈТИНГ, а тимот вклучуваше: стручно лице за истражување на јавното мислење (Никола Спасов), стручно лице за економските движења и политики во Македонија (м-р Никола Поповски), стручно лице за политичкиот систем и политичките партии (проф. д-р Ѓорѓи Спасов) и стручно лице за социјалната политика (д-р Маја Геровска Митев).

Пазарот на трудот

Дури и пред сегашната економска криза, условите на македонскиот пазар на труд беа тешки. Официјалната статистика покажува дека во последните месеци на 2008 година и првата половина на 2009 година, имаше тренд на намалување на стапката на невработеност, стапката на регистрирани невработени лица, како и зголемување на бројот на корисниците на помош заради невработеност.

Според податоците на Државниот завод за статистика, стапката на невработеност во 2008 година изнесуваше 33,8%. Според Агенцијата за вработување, првиот запис на невработеност забележително се зголеми во ноември 2008 година. Постојаното зголемување на бројот на невработени лица продолжува од јануари, до март 2009 година, кога достигна 351.278 невработени (март). Споредбата на стапката на невработеноста во земјата, меѓу првиот квартал од 2009 година (32,7%) и 2001/2002 години, кога земјата, исто така, беше соочена со внатрешни (етнички) кризи, покажува дека сегашниот број невработени е повисок од оној во 2001 и 2002 година (кога стапката на невработеност изнесуваше 29,5%, за 2001 и 31,7%, за 2002). Според етничката припадност на регистрираните невработени лица, може да се забележи дека во периодот јануари - април 2009 година, порастот на невработеноста е најмногу евидентен меѓу етничката група на Бошњациите (9,09%), како и меѓу Албанците (1,85%). Образовниот статус на регистрираните невработени лица, покажува дека порастот на

невработените од јануари, до април 2009 година беше најмногу забележлива кај: оние без образование, оние со 3 годишно средно образование, а, исто така, и меѓу оние кои се невработени со високо образование. Возраста на регистрираните невработени лица покажува дека порастот на невработеноста најмногу доаѓа до израз кај постарите работници, т.е. кај оние кои се во старосната група над 60 години (пораст од 4,19% во април, во споредба со јануари 2009 година), како и меѓу оние од возрасната група од 55, до 59 (со растот на невработеноста од 1,56% во истиот период). Бројот на примателите на помош заради невработеност се зголеми во декември 2008 година за 300 луѓе, во споредба со претходниот месец, што вкупно изнесува 23.565 корисници на помош за невработеност. Најголем дел од корисниците се луѓе кои ги загубија своите работни места поради технолошки вишок.

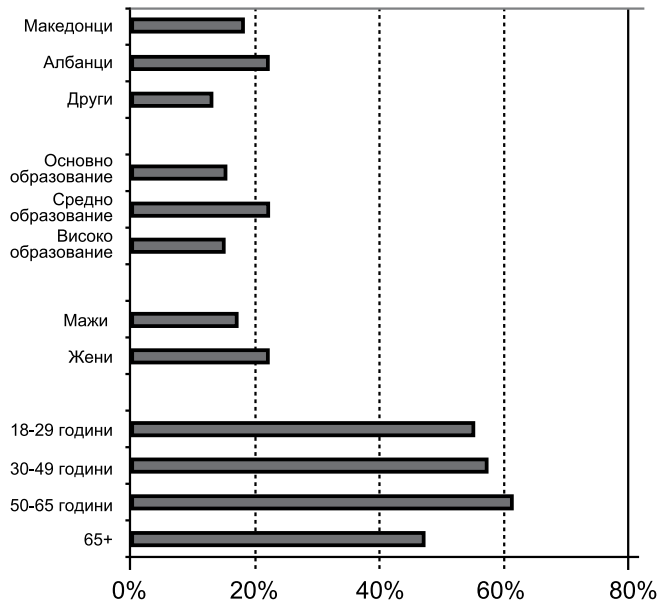
Резултатите од првичното истражување преземено за целите на оваа студија, покажуваат загрижувачки трендови. Репрезентативното истражување вклучи 1.038 испитаници, од кои во 2009 година, 48% не беа вклучени во пазарот на работна сила (односно: невработени, пензионери, студенти или домаќинки). Состојбата на невработеност во домаќинствата на испитаниците е уште потешка, бидејќи 66,7% од нив живеат во домаќинства каде што има најмалку еден невработен. Од овој број, 3,9% од испитаниците живеат во семејство каде што сите членови се невработени.

Економската криза придонесе кон

губењето работа (во последните 12 месеци) за 19% од испитаниците, меѓу кои мнозинството се луѓе од етничко албанско потекло. Бројот на изгубени работни места кој преовладува во западниот регион на Македонија, ги вклучува, претежно, оние со средно

образование, како и домаќинствата со месечни примања до 10.000 денари (164 евра). Од сите испитаници, 57% одговориле дека знаат барем еден кој ја изгубил својата работа како резултат на економската криза.

Графикон 1. Профил на лица кои ја изгубиле работата во текот на економската криза

Забелешка: Горниот графикон ги дава резултатите само за оние испитаници кои ја изгубиле работата во изминатите 12 месеци. На пример, 18% од етничките Македонци ја изгубиле работата (додека 82% не ја изгубиле).

Очигледно е дека оние со статус на пониско образование, постарите работници (50 до 65 години), како и жените, најмногу настрадале за време на економската криза во Македонија. Ова не е изненадување, бидејќи кризата најмногу се почувствува во индустриите, каде што поголем дел од луѓето беа со понизок степен на образование, во индустриите, каде што се вработени големи групи жени (т.е. текстилот) а, исто така, преовладува бројот на постарите работници (рударство и метална индустрија). Повисокиот процент на изгубените работни места кај Албанците, во споредба со другите етнички групи, може да се толкува како резултат на зголемениот

број на повратниците од странство, кои ги изгубиле работните места како резултат на кризата додека работеле во повеќе развиени европски земји.

Безбедноста на граѓаните на пазарот на трудот за време на економската криза, исто така, е многу ниска. Меѓу оние испитаници, кои работеле за време на истражувањето (53%), мнозинството - 43%, не се чувствува сигурно дека лесно ќе најде работа од кој било вид, доколку би ја изгубиле својата сегашна работа. Поголем процент, 46%, не се чувствува сигурно дека лесно ќе најдат работа со еднакви плати и бенефиции. Перцепциите на граѓаните покажуваат дека најранливите групи во однос на економската криза се невработените

(62%), следени од страна на приватните сопственици (15%).

Резултатите од истражувањето, покрај другото, покажуваат дека значењето на заштитата за невработеноста во периодот на економската криза е големо, бидејќи 11% од испитаниците (од 19% кои ја изгубиле работата во текот на изминатите 12 месеци) се пријавиле за овој надомест. Од овој број, 3% се со одбиени апликации, а меѓу нив, преовладува бројот на оние со основно образование, според занимањето, главно се домаќинки, живеат во руралните места, потекнуваат од југоисточниот регион и припаѓаат на категоријата на домаќинства со месечни примања до 10.000 денари (164 евра). Оваа студија покажува загрижувачки сигнал во врска со недостигот на информации и знаење за правата на надоместоци и услуги кои се достапни од

центрите за вработување, бидејќи 7% од сите испитаници не биле свесни за можноста за користење на надоместок за невработеност, а нивниот социо-демографски профил е сличен како оној на испитаниците со одбиени апликации. Користењето на услугите за обука/ преквалификација во периодот на кризата е помало од побарувачката на надоместот за невработеност, бидејќи само 8% од испитаниците се пријавиле за оваа можност. Меѓу нив, мнозинството се од возрасната група од 30-49, имаат само основно образование, припаѓаат на албанското етничко потекло, живеат во руралните места и се наоѓаат во западниот регион на Македонија. Повторно, значителен број - 12%, не беа свесни за ова право, што укажува на поголемата потреба за унапредување на можностите за обука кои ги нудат центрите за вработување во земјата.

Графикон 2: Подносителите на барања за надомест за невработеност и услуги за обука за време на економската криза според регион

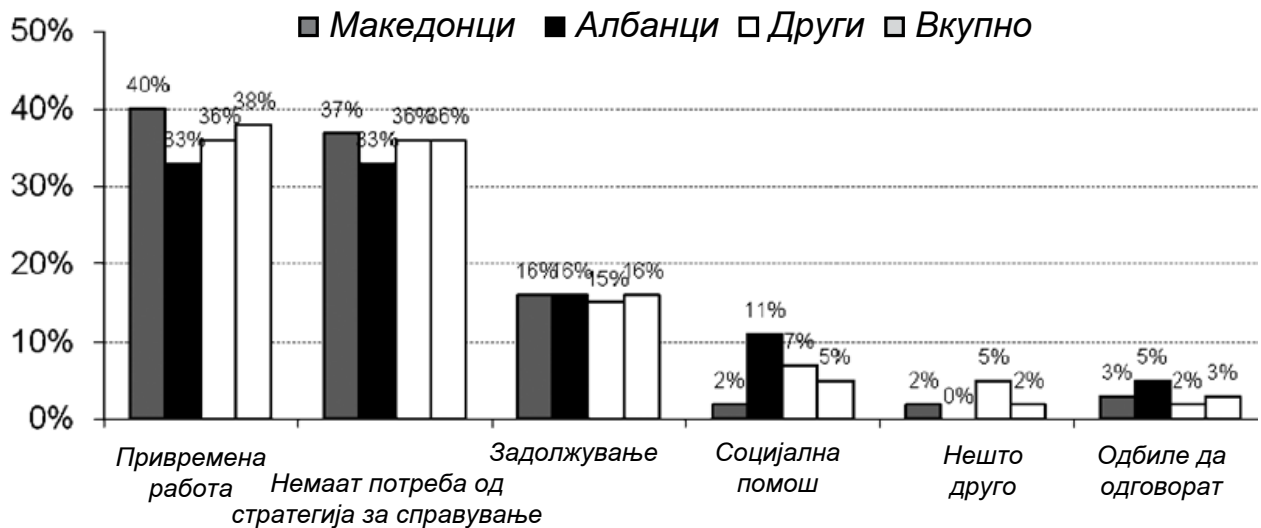
Забелешка: Горниот графикон ги дава резултатите само за оние испитаници кои поднеле барање, или користеле услуги за невработеност, или обука во изминатите 12 месеци. На пример: во западниот регион, 35% од испитаниците поднеле барање за надомест за невработеност (додека 65% не поднеле барање, или го користеле ова право од различни причини).

Резултатите во врска со заштитата од невработеност покажуваат дека паричните трансфери, или пасивните мерки за невработеноста се поважни и повеќе барани за време на економската криза, во споредба со активните мерки за вработување, како што се обуката и преквалификацијата (со исклучок на североисточниот регион). Важно е да се спомене дека во регионите каде овие надоместоци најмалку се барани (т.е. пелагонискиот), во исто време се региони со поголем број лица кои немаат знаење и информации во врска со ова право. Затоа, од особено значење е подобрување на јавната свест, особено за време на економска криза, во врска со

можностите кои се нудат преку осигурувањето и заштитата при невработеност, кои, во исто време, би можеле да претставуваат важен инструмент за подобрување на условите на пазарот на трудот.

Стратегиите на справување на луѓето во Македонија за време на економската криза вклучуваат барање на привремена работа - 38% од испитаниците, проследено со задолжување (пари) од роднини и пријатели - 16%. Потпирањето врз социјална помош, како стратегија на справување, е значајна само за 5% од испитаниците, што значи дека оваа придобивка и нејзиниот износ не е доволен за време на периодот на економската криза.

Графикон број 3: Стратегии за справување за време на економската криза, според етничка припадност

Забелешка: Претходниот графикон дава резултати според етничката припадност, групирани според секоја стратегија. На пример, кај Македонците, 40% бараат привремена работа, 37% немаат потреба за стратегија за справување, се позајмуваат 16%, 2% се потпираат врз социјалната помош, 2% врз нешто друго, и 3% одбија да одговорат = 100%.

Перцепциите за пазарот на трудот и учеството во економската криза покажува дека постои поголема потреба за подобрување на сегаш-

ните механизми за поддршка, како што е овозможувањето на пристап до сите групи кои немаат поддршка (односно, земјоделските работници,

како што се оние кои, главно, се во пелагонискиот регион), како и за поенергично унапредување на мерките за вработување (како активните, така и пасивните), така што луѓето ќе можат да ги ублажат негативните ефекти во текот на невработеноста. Покрај тоа, јавните мерките на пазарот на трудот во периодот на економска криза, исто така, треба да се фокусираат на обезбедувањето поголема мотивација за работа со скратено работно време, флексибилни работни односи кои може да претставуваат замена за изгубените работни места со полно работно време. Покрај тоа, за времетраењето на постојната поддршка од осигурување при невработеност треба да биде продолжена и, најверојатно, да овозможи повисоки износи на бенефиции (во текот на одреден временски период), така што да може да ги поддржи своите корисници во текот на намалена побарувачка на работна сила и намалени приходи во домаќинството.

Социјална заштита

Системот на социјална заштита во Македонија ги вклучува бенефициите и услугите врз основа на придонеси, како и оние финансирани врз основа на оданочување. За целите на оваа студија, ќе се фокусираме само на социјалната парична помош (даночно финансирана), и многу кратко, на пензиите (финансирани врз основа на придонеси).

Социјалната парична помош е на-

доместок од последна опција, што значи дека по користењето на сите други достапни ресурси од системот за социјална заштита, поединците можат да поднесат барање за ова право. Законот за социјална заштита (2009 година) истакнува дека социјалната парична помош имаат право да ја користат работоспособни лица и домаќинства кои не се финансиски обезбедени и кои не се во можност да се здобијат со финансиски средства за живот преку други правни акти.

Според официјалните податоци за домаќинствата кои примаат социјална парична помош, може да се види дека од 2005 година има намалување на домаќинствата кои ја добиваат оваа социјална парична помош. Меѓутоа, ова не може да се толкува како намалена потреба за социјална помош, туку, пред сè, како зголемување на крутоста во условените правила, како и позасилени процедури за проверка при доделувањето на помошта. И покрај намалувањето на домаќинствата кои примаат социјална парична помош, во декември 2008 година, имаше 53.105 домаќинства/семејства корисници на социјална парична помош, што изнесува 9,4% од сите домаќинства во државата.

Спецификите на корисниците на социјална парична помош укажуваат дека околу 97,2% од примателите се регистрирани како невработени. Ова е нето зголемување во споредба со 1998 година, кога само 77,5% беа регистрирани како невработени. Над една третина од главите на домаќинствата кои се

приматели на оваа корист се без квалификации, 23,6% имаат само основно образование и 16,1% имаат средно образование. Речиси 36% од корисниците го добиваат надоместот повеќе од шест години. Уделот на македонски корисници е во опаѓање во текот на изминатите десет години од 46,8%, во 1998 година, на 33,5%, во септември 2007 година, додека уделот на Албанците се зголемува од 25,4%, на 37%. Уделите на другите етнички групи не се значително изменети. Општини со најголем број корисници се: Тетово, Куманово, Прилеп и Скопје - Чаир (податоци од проектот на Светската банка, ССЗ проект, 2007 година).

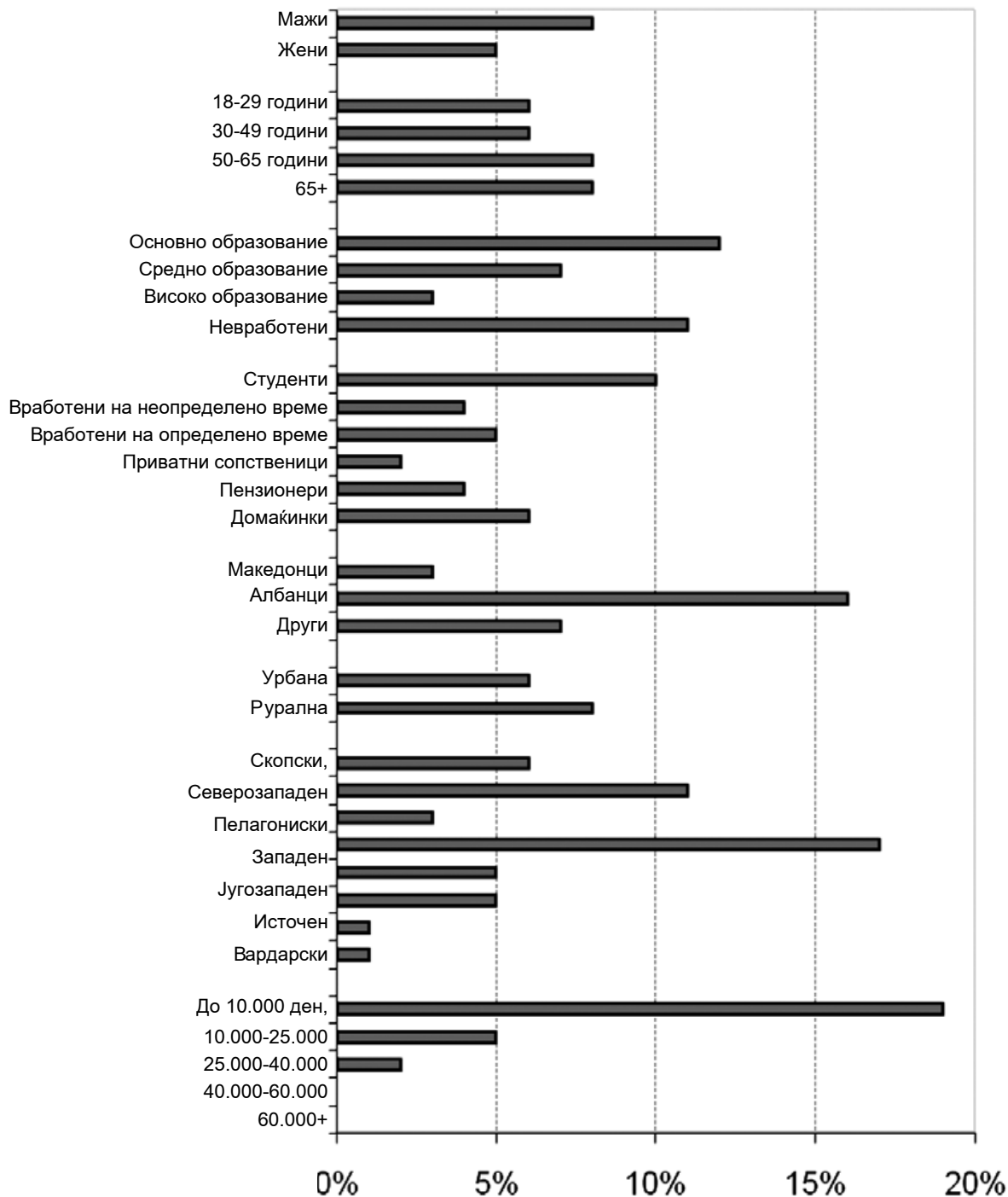
Пензиските бенефиции во Македонија се дел од системот на придонеси за социјална заштита и тие се плаќаат преку првиот столб врз основа на системот тековно финансирање или дополнително можат да се платат преку вториот столб, односно целосно финансирани пензии преку индивидуална штедна сметка. Според статистичките податоци од Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, во април 2009 година Фондот имаше 273.092 корисници на пензија. Износот на просечната пензија за сите три вида пензии (старосна, инвалидска и семејните пензии) е 9.862 денари (159 евра). Во 2008 година, мнозинството од оние кои примаат старосна и инвалидска пензија, или 64,8%, припаѓаат на

возрасната група од 60, до 75, а 1/3 од примателите живеат во Скопје. Споредбените статистички податоци за бројот на пензионери во земјата покажуваат дека постои постојан пораст на корисниците на пензија, почнувајќи од 166.224, во 1990 година, пораст на 241.221, во 2000 и 273.092, во април 2009 година (Борнарова, С. и Геровска - Митев, М., 2009 год.).

Нашите резултатите од истражувањето покажуваат дека од 1.038 испитаници, само 7% се приматели на социјална помош. Меѓу нив, преовладуваше бројот на машки, кои припаѓаат на возрасната група над 50 години, кои имаат само основно образование, мнозинството од нив се невработени, припаѓаат на албанската етничка заедница, живеат во руралните места, во западниот регион и припаѓаат на домаќинства со месечни примања до 10.000 денари (164 евра). Социодемографските карактеристики на нашите испитаници кои примаат социјална помош е еднаков како и профилот на примателите на социјална помош даден во официјалните статистички податоци. Во однос на висината на социјалната помош, 6% од испитаниците кои добиваат социјална помош наведоа дека ова е крајно низок надомест и не го задоволува нивниот основен животен стандард.

Графикон 4: Социо-демографски карактеристики на примателите на социјална помош во текот на економската криза

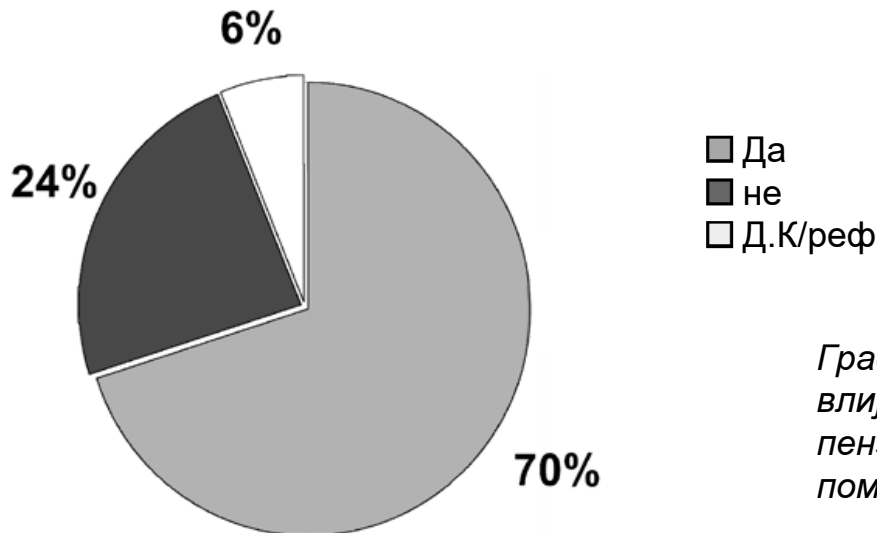
Забелешка: Горниот графикон ги дава резултатите само за оние испитаници кои користеле социјална помош во последните 12 месеци. На пример, меѓу машката популација, само 8% го користеле овој надомест, додека 82% не го користеле.

Според одговорот на 70%, или мнозинството од нашите испитаници, се согледува дека економската криза има негативно влијание и врз

социјалната помош и пензиите. Сличен, висок процент испитаници - 61%, сметаат дека во време на финансиската криза износот на со-

цијалната помош треба да се зголеми, додека 24% сметаат дека таа треба да остане иста. Мнозинството од оние кои веруваат дека социјалната помош треба да се зго-

леми, припаѓаат на возрасната група над 65, биле ангажирани со скратено работно време, главно се од албанско етничко потекло, а живеат во регионот на Западна Македонија.

Графикон 5: Негативно влијание на кризата врз пензиите и социјалната помош

Резултатите од нашата студија во поглед на користењето на социјалната заштита (на пример, социјална помош) за време на економската криза укажува дека не постои поголема побарувачка за овој надомест од вообичаеното. Таквиот тренд се јавува, најверојатно, заради нискиот износ на социјалната помош, кој не помага за покривање на основните потреби на ранливото население. Затоа, не е изненадување дека мнозинството од испитаниците веруваат дека во текот на економската криза овој надомест треба да биде зголемен. Сегашното зголемување на социјалната помош за време на периодите на криза, исто така, е дел од социјалниот пакет на ЕУ во однос на кризата, во која земјите-членки се охрабрени да го продолжат времетраењето и висината на надоместоците за намалените приходи на ранливите групи. Конечно, социо-

демографските карактеристики на примателите на социјална помош за време на криза претставуваат значаен показател за тоа кон која од ранливите групи и од кое потекло (економско, социјално, етничко, географско) треба да се насочат услугите на социјалната помош во време на економски кризи.

Образование

Системот на формалното образование во Македонија е составен од: предучилишно воспитување, основно образование, средно образование и третостепеното - универзитетско образование. И покрај последните трендови на воведување задолжително средно образование, како и зголемување на високообразовни установи во целата земја (од кое ефектите, најверојатно, ќе се покажат на долгорочен рок), бројот

на образовните постигнувања сè уште е низок. Според податоците на Државниот завод за статистика, во 2008 година, образовната структура на населението покажува дека од вкупниот број лица на возраст од над 15 години, повеќе од половината, или 46,4%, се лица кои немаат никакво, или имаат ниско ниво на образование (неписмени, со нецелосно основно, или само со основно образование). Исто така, кај лицата со најниско образовно постигнување, постои највисока стапка на невработеност. Во 2008 година, кај оние без образование имаше стапка на невработеност од 53,2%, кај оние со незавршено основно и средно образование имаше помала стапка на невработеност, од 35,1%, додека кај оние со основно и средно образование стапката на невработеност изнесуваше 41,8%. Овие податоци говорат дека образовниот статус, исто така, е од големо значење за статусот на лицето на пазарот на трудот.

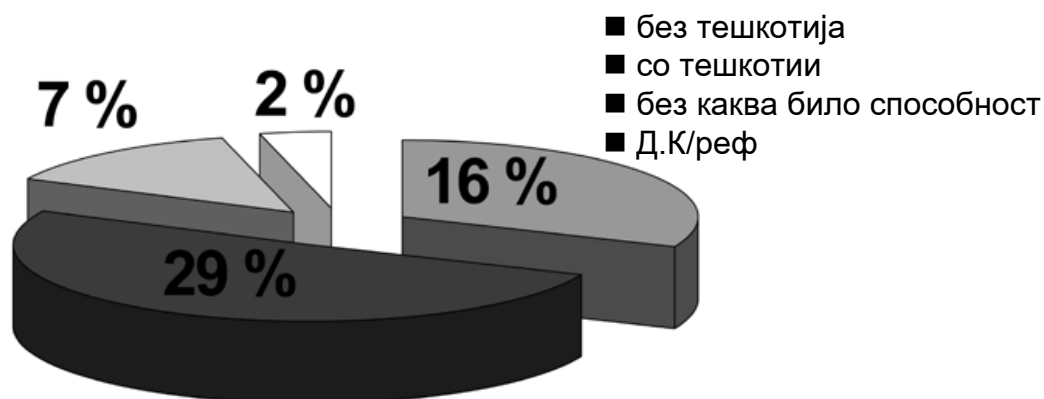
Според нашето истражување, во 2009 година, 27,2% од лицата се невработени. Според нивото на нивното образование, 56,9% од невработените лица во нашето истражување беа со средно образование, 25,9% се невработени, со основно образование, а 17,2% биле невработени, со висок степен на образование. Овие броеви се слични со официјалната статистика, според која невработените доаѓаат од групи со понизок статус на образование.

Перцепциите на граѓаните во однос на образованието покажуваат дека економската криза има значително влијание врз трошоците на домаќинствата за образование, посетата на училиштето, постигнувањето на повеќе нивоа на образование, како и воопшто, на намалувањето на владини инвестиции во образованието. Од вкупно 1.038 испитаници, 46% не беа вклучени во образованието (ниту членовите на нивните семејства). Оттука, анализата ќе се фокусира на перцепциите од преостанатите 54% од испитаниците. Меѓу оние кои учествуваат, или имаат член на семејството кој посетува одредено ниво на образование, 28%, или мнозинството кое преовладува, рекле дека трошоците за образованието во нивното домаќинство се зголемени во изминатата година, 19% одговориле дека останале исти, додека само 5% се изразиле дека нивните образовни трошоци се намалени. Ова го наметнува заклучокот дека и покрај интензивирањето на владините активности во врска со субвенционирањето на образовните трошоци во 2009 година (односно бесплатни учебници, превоз), сè уште семејствата во Македонија во текот на економската криза се соочуваат со тешкотии во однос на обезбедувањето на нивното образование. Меѓу оние 28%, чии трошоци за образование се зголемиле, повеќето се студенти, главно се од албанско етничко потекло, најмногу живеат во руралните места, во југозападниот регион. Посетата на училиштето, исто така,

се покажа како тешка во текот на минатата, или оваа година, за 28% од испитаниците, додека 25% не искусиле таков проблем. Главни причини за тешкотиите за посетување на образованието во текот на економската криза беа: скапото образование, воопшто - 19%, трошоците на материјалот за студирање - 7% и трошоци за патување - 2%. Еден загрижувачки аспект сигнализирани во ова истражување е намалениот капацитет, или тешкотиите во овозможувањето на продолжувањето на натамошното образование, или за оние кои веќе се во образованието. Значи, 29% велат дека тие ќе бидат соочени со финансиски тешкотии за да обезбедат натамошно образование за себе,

или за членовите на своето семејство, додека 7% рекоа дека тие нема да можат воопшто да го поддржат своето лично образование, или натамошното образование на член на домаќинството. Во оваа категорија (7%) спаѓаат, претежно, оние лица кои работат со скратено работно време, или домаќинките, но, исто така, и невработените, лица од албанската етничка припадност, лица кои живеат во северозападниот и западниот регион, како и оние со месечни примања до 10.000 денари.

Графикон 6: Финансиската способност на граѓаните за обезбедување натамошно образование за време на економската криза

Забелешка: Резултатите во овој графикон се само од 54% од испитаниците кои се во образованието

Конечно, во однос на влијанието на кризата врз владините инвестиции во образованието, 60% од сите испитаници (1.038), сметаат дека кризата ќе има негативно влијание врз владините инвестиции во образованието. Меѓу оние кои се плашат од ваквото намалување не постојат разлики според етничката

припадност, пол или регион на местото на живеење. Негативните перцепции за трошоците за образованието за време на криза значи дека владата треба да биде проактивна и транспарентна (конкретна) во спроведувањето на веќе промовираните образовни кампањи (како што се бесплатни

учебници и превоз), со цел да се подобри сигурноста на граѓаните во однос на нивното основно право на образование.

Здравство

Пристапот до здравствената заштита и здравственото осигурување во Македонија, согласно Уставот и законите, е еден од основните социјални права на граѓаните, што значи дека покриеноста на здравствениот систем треба да биде универзална. Сепак, некои проценки наведуваат дека околу 150.000 граѓани на Македонија, од една или од друга причина, не се покриени со здравствено осигурување. Претставниците на некои етнички заедници, како и други ранливи групи, се меѓу неосигурените. Со цел да обезбеди основни здравствени услуги за некои од ранливите групи, Владата преку посебна програма обезбедува средства од Буџетот за покривањенатрошоцитезоздравствената заштита на оваа група. Меѓутоа, во практиката, овие средства кои се обезбедени од страна на Владата не се доволни за исполнување на обврската (Доневска, Геровска, Ѓорѓев, Каловска 2007 год).

Резултатите од нашето истражување, исто така, укажуваат дека пристапот до здравственото осигурување не е универзален. Од сите испитаници, 9% воопшто немаат осигурување. Нивните економски и социо-демографски карактеристики укажуваат дека профилот на оние кои се исклучени од

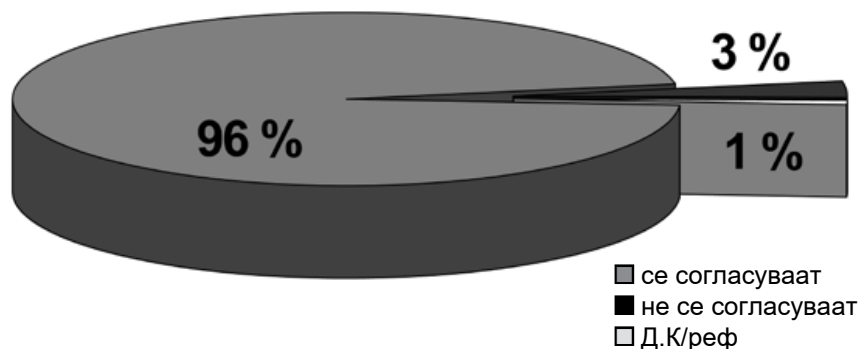
здравственото осигурување во Македонија е претежно составен од: оние со основно образование, невработените, како и оние со работа на определено време, оние кои потекнуваат од етничка припадност различна од македонската и албанската, живеат во руралните места, најчесто се наоѓаат во пелагонискиот регион и имаат месечни примања до 10.000 денари. Покрај тоа, од оние кои имаат здравствено осигурување, 11% имаат искусено нередовно плаќање на нивниот придонес за здравство, предизвикувајќи проблеми за нивниот редовен пристап до здравството. Перцепциите на граѓаните дадени во нашата анкета, сигнализираат дека преовладува мнозинството на граѓаните - 96%, кои поддржуваат бесплатно здравствено осигурување за сите граѓани на земјата. За жал, овие перцепции се далеку од сегашната реалност.

Одговорите на граѓаните во однос на користењето на, односно дали се задоволни од јавните здравствени установи, откриваат дека и покрај тоа што имаат здравствено осигурување, 58% ретко ги користат јавните здравствени установи, додека 6% воопшто не ги користат. Слично на тоа, 45% го изразија своето незадоволство од услугите во јавните здравствени установи, додека огромното мнозинство - 88%, веруваат дека без поткуп не можете да добиете добра и навремена услуга. Запрашани дали тие можат финансиски да си дозволат услуги на приватни здравствени институции, 51% се изјасниле дека не можат да

платат за сите услуги од приватните здравствени, а 37% велат дека во ретки прилики тие можат да си дозволат приватно здравствено осигурување. Мнозинството од испитаниците кои не можат да пристапат до приватниот здравствен систем заради финансиски причини, припаѓаат на категоријата лица на возраст над 50 години, имаат понизок образовен статус, според нивното занимање, главно, се домаќинки, пензионери или невработени, нивното етничко потекло е различно од македонското и албанското, претежно живеат во југоисточниот регион и имаат месечен приход на домаќинството до 10.000 денари. Овие резултати покажуваат многу

негативна слика за здравствениот систем во Македонија, според кој пристапот не е единствениот проблем, туку, исто така, неговиот квалитет и одговарањето на задачите. Користењето на приватната здравствена заштита сигнализира дека мнозинството лица, особено социјално ранливите групи, не можат да имаат корист од овој систем.

Графикон 7: Потребата за зголемена финансиска распределба на здравствената заштита за најранливите граѓани за време на економската криза.

Конечно, во однос на економската криза, перцепциите на поголемиот број граѓани ни кажуваат дека во изминатите 12 месеци условите во рамките на системот на здравствена заштита не се изменети (како што е истакнато од 52% од населението), додека 20% сметаат дека кризата придонесе за влошување на состојбата во системот на македонското здравство. Пристапот до здравствената заштита за оние кои се најранливи, во периодот на кризата

треба да биде субвенциониран од страна на Владата. Имено, 96% од испитаниците се изразиле дека во време на финансиска криза, државата мора да одвои повеќе пари наменети за здравствена грижа на ранливите групи граѓани. И покрај оваа универзална перцепција, не сме сведоци на било каква посебна владина мерка за здравството, како одговор на кризата. Дури и оние што се планирани и најавени, како што е програмата за условени

парични трансфери за социјална помош (Време, 2008 год.), чија цел е подобрување на имунизацијата, како и преднаталната здравствена заштита, говорат дека Владата ќе спроведе селективен пристап и ќе поддржи подобрена здравствена

заштита само за одредени групи население. Меѓутоа, доколку тоа не се направи во текот на оваа година, достапноста до здравствената заштита на оние кои најмногу им е потребна, нема да биде подобрена.

Заклучоци

Оваа статија покажа дека глобалната економска криза ја влоши состојбата на одредени групи во општеството во однос на нивниот пристап и учество во пазарот на трудот, социјалната заштита, образованието и здравството.

Учеството на пазарот на трудот, кое и пред кризата беше на многу ниско ниво, уште повеќе се намали во последните 12 месеци. Резултатите од студијата покажаа дека 19% од испитаниците ја изгубиле својата работа во 2009 година. Земајќи ја предвид веќе високата стапка на невработеност во државата (33,8% во 2008 година), придружена со новиот број невработени лица за време на кризата, се добива загрижувачка слика и за економијата и за општеството како целина, но, исто така, и за личните шанси и индивидуалната благосостојба на населението изложено на ризик. Профилот на лицата кои ја изгубиле работата укажува дека најранливата популација во време на кризата се: лицата со пониска образовна структура, жени, работници постари од 50 години, како и припадници на албанската етничка заедница. Евентуалното натамошно продолжување на економската криза може да предизвика поголема стапка на невработеност и натамошно влошување на животниот стандард на оние кои се најранливи. Студијата открива дека побарувачката за заштита заради невработеност за време

на кризата не се зголеми драстично (со повисока побарувачка за пасивни, отколку активни мерки). Ова може да се должи на построгите правила за осигурување при невработеност, како и заради неодржливоста на работните места обезбедени за време на програмите за обука. Меѓутоа, студијата, исто така, истакнува дека постојат региони во државата (т.е. пелагонискиот), со многу ниско, или без никакво барање за пристап кон активните мерки на пазарот на труд. Во време на економска криза, кога активните мерки треба да дејствуваат како основни инструменти за ублажување на негативните социјални влијанија, нискиот степен на употреба на овие мерки наметнуваат натамошно намалување на можностите на граѓаните за нивниот побрз влез на пазарот на трудот.

Перцепциите на граѓаните за социјалната заштита (социјална помош и пензии) покажаа дека 70% очекуваат дека кризата ќе има негативно влијание врз неа. Судејќи според недостатокот на преземени социјални мерки од страна на Владата за време на криза, овие перцепции, секако, се вистинити. Студијата открива низок степен на користење на социјалната помош (7% во 2009 година), како и низок степен на склоност кон социјална помош, како стратегија за снаоѓање за време на кризата. Овие резултати не се изненадувачки, имајќи го предвид нискиот износ на социјалната помош, како и построгиот пристап и условеност поврзани со нивната употреба. Како

што е правилно изразено од мнозинството испитаници -61%, за време на финансиската криза износот на социјалната помош треба да се зголеми со цел да служи како значаен ресурс за задоволување на на малената куповна моќ на своите корисници.

Влијанието на кризата врз образованието, како што е наведено од страна на мнозинството испитаници кои се, или кои имаат член во семејството кој посетува образование, придонесе кон зголемување на трошоците на домаќинствата за образование во изминатата година. Слично на тоа, посетувањето училиште се покажа како тешко во текот на минатата, или на оваа година, за дел од населението, заради скапото образование, воопшто, трошоците на материјалите за студирање, како и трошоците за патување. За мнозинството од испитаниците најзагрижувачкиот аспект беше проблематичното продолжување кон натамошните нивоа на студии заради намалените финансиски можности. Ова сигнализира дека владините напори на сите нивоа на образование

се фокусира само на подолг рок и не ги ублажува сегашните негативни ефекти на кризата.

Конечно, студијата покажува дека пристапот до здравствената заштита и осигурувањето не е универзален. Покрај тоа, мнозинството кое преовладува не е задоволно со здравственото обезбедување и укажува дека неформалните плаќања се единственото средство за квалитетна здравствена заштита. За време на кризата, 96% од испитаниците се изразија дека државата треба да додели повеќе пари за здравствената грижа кои треба да се насочат кон ранливите групи граѓани.

Резултатите од студијата за социјалната димензија на економската криза треба да се земе како значаен показател за оценување на најранливата популација во земјата за време на економската криза, како и релевантен извор за тоа како да се подобрат одредени јавни мерки кои може да ублажат некои од негативните последици што произлегуваат од економската криза.

Користена литература:

Борнарова, С. и Геровска - Митев, М. (2009) *Социјалната исклученост, етнитетот и постарите луѓе во Македонија*, Скопје: Филозофски факултет и Ерсте Фондација

Доневска М., М. Геровска, Д. Горѓев, Каловска Т. (2007), *Социјалната заштита и социјалната инклузија во поранешната југословенска Република Македонија*, Европска комисија.

Агенција за вработување (2009) „Годишен извештај”, www.zvrm.gov.mk

Закон за социјална заштита, *Службен весник*, бр 79, 2009 година.

Државен завод за статистика (2009) *Истражување за работната сила*, www.stat.gov.mk

Verme, P. (2008) „*A Proposal for a Reform of the Social Assistance System and for the introduction of Conditional Cash Transfers in the Republic of Macedonia*” („Предлог за реформа на системот за социјална помош и за воведување систем за условени парични трансфери во Република Македонија”), [www.personalweb.unito.it / paolo.verme](http://www.personalweb.unito.it/paolo.verme)

Светска банка (2008) *ССЗ - „Review of the Social Protection System in the Republic of Macedonia”* („Ревизија на системот на социјална заштита во

Dr. Maja Gerovska Mitev
Institute for Social Work and Social Policy
Faculty of Philosophy, Skopje

SOCIAL DIMENSION OF THE ECONOMIC CRISES: CITIZEN'S PERCEPTIONS

SUMMARY

The article focuses on citizen's attitudes but also on their actual status and access in the labour market, social protection, education and health during the past 12 months (involving the time period up to September 2009). The results analyzed within this article are taken from the quantitative survey realized by the opinion research agency 'Rating' in the period between 5-15 September 2009. The survey, based on the standardized questionnaire, included 1068 households on representative sample of the population in Macedonia. On the basis of the quantitative analysis the article shows that the labour market participation, which was already very low before the crises, decreased even more in the last 12 months. Study results show that 19% of the respondents have lost their job in 2009. Citizens perceptions on social protection (social assistance and pensions) show that 70% of all respondents expect that it will be negatively influenced by the crises. The article indicates a low use of social assistance (7% in 2009), as well as low inclination towards social assistance as a coping strategy during the crises. The impact of crises on education, as indicated by the majority of respondents who are or have a member attending education, has contributed towards increase of household costs for education in this on in the past year. Similarly, school attendance was also affected, due to expensive education in general, as well as due to travelling and study material costs. Finally, the study shows that the access to health care and insurance is not universal. In addition, prevailing majority are not satisfied with the health provision and imply that the informal payments are the only mean to a quality health care.